

Skolestart

Rettigheter i grunnskolen
for funksjonshemmede barn og deres foreldre

Funksjonshemmedes
Fellesorganisasjon
ffo.no

Utarbeidet av Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
med støtte fra Extrastiftelsen.

Forfatter: Kristel Jüriloo i samarbeid med Rettighetscenteret
v/ Anne Therese Sortebeck og Heidi Sørliie-Rogne
2018

Innhold

INNLEDNING	4	Helse- og omsorgstjenester på skolen	23
		Medisinering på skolen og SFO	24
RETTIGHETER FOR ELEVEN	5	Bruk av tvang på skolen	25
Før skolestart	5	ADL-trening	25
Skole - hjem - kommunikasjon	6	Fritak fra grunnskoleopplæringen	26
Utsatt skolestart	6	Spesielt om gymtimer	26
Rett til å gå på nærskolen	7	Vurderinger og karakterer	26
Generelt om tilrettelegging	8	Fritak fra vurdering med karakter	27
Klassesammensetning	9	Tilrettelegging av prøver og eksamen	28
Tilpasset opplæring	10	Fritak fra eksamen	28
Spesialundervisning	11	Vitnemål	29
Før vedtak	11	Fravær	30
Henvvisning til PPT	11	Føring av fravær på vitnemålet	30
Sakkyndig vurdering	12	Fravær som skyldes helsegrunner	30
Vedtak om spesialundervisning	12	Ekstra år i grunnskolen	31
Saksbehandlingstid	13	Skolefritidsordningen (SFO/AKS)	32
Innholdet i spesialundervisningen	14	Skoleskyss	33
Individuell opplæringsplan	15	Utflukter, leirskole o.l.	34
Behov for videre spesialundervisning	15	Ansvarsgruppe	34
Logoped/audiopedagog	16	Individuell plan og koordinator	35
Alternativ supplerende kommunikasjon (ASK)	16	HVORDAN VINNE FRAM MED EN KLAGE	36
Punktskrift	17	RETTIGHETER FOR FORELDRE	37
Tegnspråk	18	Omsorgspenger	37
Læremidler og hjelpemidler	18	Pleiepenger	37
Undervisning utenfor skolen	20	Opplæringspenger	38
Undervisning i helseinstitusjon	20	Tilrettelegging på jobb	38
Hjemmeundervisning	20	HVEM KAN DU KONTAKTE?	39
Elevens skolemiljø	21		
Fysisk miljø	21		
Psykososialt skolemiljø	22		

Innledning

Heftet du holder i hendene er et resultat av et prosjekt Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) startet, med tilskudd fra Extrastiftelsen.

FFO er Norges største paraplyorganisasjon for organisasjoner av funksjonshemmede og kronisk syke. FFO har 82 medlemsorganisasjoner med tilsammen mer enn 335000 medlemmer. I arbeidet med heftet er det innhentet innspill fra FFOs medlemsorganisasjoner.

FFO har et Rettighetssenter som er et rådgivnings- og kompetansesenter i rettighets-spørsmål som gjelder personer med funksjonshemning og kronisk sykdom. Rettighetssenteret gir gratis juridisk rådgivning på telefon og e-post.

Rettighetssenteret har koordinert arbeidet med heftet. Formålet med heftet er å gi deg som forelder til et funksjonshemmet barn, lett tilgjengelig informasjon om rettigheter knyttet til skolestart og skolegang i grunnskolen, samlet på ett sted.

Det er kanskje utfordrende å få hverdagen til å gå rundt, samtidig som du skal planlegge skolestart og få til et godt skoleløp for barnet ditt. Med dette heftet håper FFO å bidra til at flere elever får oppfylt de rettighetene de faktisk har, og får en smidig og god skolestart og skolehverdag.

Heftet gir deg som forelder mulighet til å sette deg inn i de ulike rettighetene på forhånd. Du kan også ta med informasjonsmateriellet i møte med skolen. I tillegg kan andre i hjelpe- og støtteapparatet rundt funksjonshemmede barn ha nytte av informasjonen, herunder skoleledelse, lærere og sosionomer.

Dette heftet inneholder i all hovedsak generell rettighetsinformasjon og noen eksempler. Vær oppmerksom på at de ulike medlemsorganisasjonene i FFO kan ha mye informasjon som er særlig relevant for de gruppene de representerer.

Rettigheter for eleven

Før skolestart

Å begynne på skolen er en milepæl og en av de store overgangene i livet. Du bør begynne å planlegge denne overgangen og kontakte skolen om barnets behov i god tid før skolestart. Ett år før skolestart bør være tidsnok, men hvis det kan være behov for ombygging eller lignende av skolen, må du ta kontakt enda tidligere. Det står ikke noe i loven om at man kan kreve et samarbeidsmøte med skolen før skolestart, men skolen kan vanskelig oppfylle sin plikt til å gi forsvarlig opplæring uten å planlegge tilretteleggingen på forhånd sammen med foreldrene. Kommunens Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) bør involveres. PPT har plikt til å veilede skolen og lærerne i pedagogiske spørsmål om tilrettelegging for den enkelte elev.¹ I enkelte tilfeller bør også Statlig spesialpedagogisk tjeneste (Statped) kontaktes, som når PPT mangler kompetanse.²

Det er behovene til eleven som utløser rettigheter i skolen, ikke selve diagnosen. Behov må dokumenteres. Dokumentasjon bør komme fra fagkyndige, for eksempel lege, fysioterapeut eller PPT.

Det kan være lurt å gjøre seg kjent med opplæringsloven og opplæringsforskriften, eventuelt også rundskriv og tolkningsuttalelser fra Utdanningsdirektoratet.

Hva er PPT?

Pedagogisk-psykologisk tjeneste er en kommunal eller fylkeskommunal rådgivende tjeneste som fungerer som sakkyndig instans i spørsmål om barn, ungdom og voksnes opplærings situasjon og behov for spesialundervisning.

Hva er Statped?

En norsk spesialpedagogisk støttetjeneste for kommuner og fylkeskommuner. Statped har spisskompetanse innen døvblindhet, ervervet hjerneskade, hørsel, sammensatte lærevansker, språk/tale og syn.

Kommunen har det overordnede ansvaret for at elevers rettigheter i opplæringsloven blir oppfylt.

Kommunen har ofte delegert ansvaret sitt til skolen ved rektor. Dette varierer fra kommune til kommune. Det kan vært lurt å kontakte rektor først så vil rektor eventuelt videresende deg hvis det er noen andre som skal kontaktes.

1 | Les mer her: udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/pp-tjenesten/

2 | statped.no/soknad-om-tjenester/Soknad/for-soknad-sendes/vilkar-for-at-kommunerfylkeskommuner-kan-soke-statped-om-tjenester/
statped.no/tjenester/strakstilbud/

Skole - hjem - kommunikasjon

Skolen har plikt til å holde kontakt med foreldrene gjennom skoleåret.³ Utdanningsdirektoratet har et rundskriv om foreldresamarbeid i grunnskolen.⁴ Plikten til å sørge for samarbeid på hviler skoleeier, ikke foreldrene, men forutsetningen for at dette skal fungere er at du som forelder deltar aktivt. Foreldresamarbeid skal føre til god oppfølging av elevens faglige og sosiale utvikling.

Skolen skal ha et foreldremøte i starten av skoleåret.⁵ Foreldrene har i tillegg rett til en samtale med kontaktlæreren om blant annet elevens kompetanse i fagene.⁶ Samtalen skal klargjøre hvordan eleven, skolen og foreldrene skal samarbeide for å legge til rette for elevens læring og utvikling.

Utsatt skolestart

Er du i tvil om barnet ditt er kommet langt nok i utviklingen til å starte på skolen, bør du kontakte kommunen i god tid før skolestart. Du kan søke om å få utsatt skolestart, men det er kommunen som avgjør. Før kommunen tar beslutningen, må de innhente en sakkyndig vurdering fra PPT (og samtykke fra foreldrene).

Rett til å gå på nærskolen

Alle elever, uavhengig av funksjonshemning eller ikke, har rett til å gå på sin nærmeste skole eller den skolen som eleven sogner til.⁷ Kommunen kan bestemme gjennom en forskrift hva slags skoler de ulike områdene i kommunen sogner til.

Du kan søke eleven inn på en annen skole enn den skolen eleven sogner til.⁸

I noen tilfeller kan elever flyttes uten at foreldrene og eleven ønsker det.⁹ Dette kan bare gjøres av hensyn til de andre elevene, for eksempel for å flytte en elev som mobber andre. Andre tiltak enn flytting skal prøves først.

3 | Opplæringsloven § 1-1 og § 13-3d, opplæringsforskriften § 20-3 første avsnitt

4 | Utdanningsdirektoratets rundskriv om foreldresamarbeid i grunnskolen: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Laringsmiljo/Udir-7-2010-Foreldresamarbeid-i-grunnskolen-og-videregaende-opplaring/

5 | Opplæringsforskriften § 20-3 andre avsnitt

6 | Opplæringsforskriften § 20-3 tredje avsnitt

7 | Opplæringsloven § 8-1 første avsnitt

8 | Opplæringsloven § 8-1 tredje avsnitt

9 | Opplæringsloven § 8-1 fjerde avsnitt

Generelt om tilrettelegging

Alle elever med funksjonshemming som har behov for tilrettelegging på skolen, har rett til å få det.¹⁰

Retten til tilrettelegging gjelder lærested, undervisning, læremidler og eksamen. Hva den enkelte elev har krav på av tilrettelegging, kommer blant annet an på behovene til eleven.

Kommunen skal stille til rådighet de ressurser som er nødvendige for å sikre et forsvarlig opplæringstilbud. Det betyr at tilbudet skal være godt, men ikke nødvendigvis optimalt. Retten gjelder ikke tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for skolen. Hva som er en uforholdsmessig byrde, er en vurdering basert på skjønn. Manglende individuell tilrettelegging kan være diskriminering. Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) gir veiledning om diskriminering. Man kan klage på diskriminering til Diskrimineringsnemnda, men det kreves som regel at man har klaget til Fylkesmannen først.

Tilrettelegging kan for eksempel være pedagogisk tilrettelegging eller fysisk tilrettelegging, ekstra sett med bøker, PC, assistent, færre elever i klassen osv. Det er lurt å kontakte en interesseorganisasjon for å få praktiske og konkrete råd, og tenke grundig gjennom hva eleven kan trenge av tilrettelegging på forhånd.

Når det gjelder elever med allergier, har Utdanningsdirektoratet¹¹ og Helsedirektoratet¹² veiledere for tilrettelegging.

Både eleven og foreldrene har en medvirkningsplikt. Eleven/foreldrene må si ifra om tilretteleggingsbehov og medvirke til å prøve ut egnede tilretteleggingstiltak.

Skolens plikt til å tilrettelegge gjelder også i friminuttene. For eksempel må skolen hindre at funksjonshemmede elever blir ekskludert fra lek i skolegården.

Rett til tilrettelegging

Retten til tilrettelegging gjelder lærested, undervisning, læremidler og eksamen.

Klassesammensetning

Elevene skal deles inn i klasser eller basisgrupper som ivaretar deres behov for sosial tilhørighet.¹³ Kunnskapsdepartementet har en veileder om organisering av elevene.¹⁴

Klassen/basisgruppen må ikke være større enn at elevene får forsvarlig utbytte av opplæringen. Skolen må se hen til elevenes utfordringer og forutsetninger, lærernes kompetanse og det pedagogiske opplegget.

Elevene skal til vanlig ikke deles inn i klasser/basisgrupper etter faglig nivå, kjønn eller etnisk tilhørighet. En elev kan tilhører andre grupper i deler av tiden.

Hvis eleven ikke skal tilhøre en klasse/basisgruppe som er organisert på vanlig måte, må det lages et vedtak om spesialundervisning.

10 | Likestillings- og diskrimineringsloven § 21

11 | Utdanningsdirektoratets veileder om tilrettelegging for cøliaki og allergier: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Tilrettelegging-av-opplaringen-for-elever-med-coliaki-og-allergier/

12 | Helsedirektoratets retningslinjer for håndtering av nøtteallergi i skolen: helsedirektoratet.no/folkehelse/kosthold-og-ernering/anbefalinger-for-handtering-av-notteallergi-i-barnehager-og-skoler

13 | Opplæringsloven § 8-2 første avsnitt

14 | Kunnskapsdepartementets veileder om organisering av elevene: regjeringen.no/contentassets/f94154aa3d2b491ba1ac2f7f658cbo19/veiledning-om-organisering-av-elevne_oppdatert-april-2017.pdf

Tilpasset opplæring

Opplæringsloven pålegger skolen å tilpasse opplæringen til forutsetningene til den enkelte eleven.¹⁵ Tilpasset opplæring er de tiltakene som skolen setter inn for å sørge for at alle elevene får best mulig utbytte av opplæringen. Alle elever skal få forsvarlig utbytte av opplæringen. Skolen har ikke plikt til å tilpasse opplæringen så mye at elevene enkeltvis får helt optimalt utbytte.

Det er mange måter å tilpasse opplæringen på. Man kan for eksempel bruke ulike arbeidsmåter, ha flere personalressurser i klassen, eller gjennomføre muntlige prøver, i stedet for skriftlige prøver.

Hva er tilpasset opplæring?

Tilpasset opplæring skjer innenfor ordinær undervisning, og er de tiltakene som skolen setter inn for å sørge for at alle elevene får best mulig utbytte av opplæringen.

Hva er spesialundervisning?

Elever som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen, selv med tilpasset opplæring, har rett til spesialundervisning. Retten er regulert av opplæringsloven.

15 | Opplæringsloven § 1-3

16 | Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/

17 | Opplæringsloven § 5-4

18 | Opplæringsloven § 5-4

19 | Opplæringsloven § 5-4

20 | Opplæringsloven § 5-4

Spesialundervisning

Opplæringsloven gir rett til spesialundervisning til de elever som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen, selv med tilpasset opplæring. Retten til spesialundervisning er regulert i opplæringsloven kapittel 5 og er omtalt i Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning.¹⁶

Før vedtak

Lærerne har en plikt til å undersøke om, og melde fra til rektor hvis de mener en elev trenger spesialundervisning.¹⁷ Aller først skal skolen vurdere om det er mulig å tilpasse den ordinære opplæringen bedre.¹⁸ Denne plikten gjelder ikke hvis det er åpenbart at eleven ikke får utbytte av opplæringen.

Henvisning til PPT

Hvis skolens forsøk på endringer innenfor ordinær og tilpasset opplæring ikke gir eleven tilfredsstillende utbytte av opplæring, eller det er åpenbart at eleven ikke vil få tilfredsstillende utbytte av opplæringen,

har skolen plikt til å henvise eleven til kommunens PPT.

Vurderingen av om eleven får et tilfredsstillende utbytte av opplæringen er basert på skjønn. Skolen skal blant annet sammenligne elevens utbytte med det utbyttet andre elever får.

Skolen kan ikke henvise uten samtykke fra foreldrene.¹⁹ Også du som forelder kan, når som helst i løpet av opplæringsåret, skriftlig eller muntlig, be skolen gjøre undersøkelser eller henvise til PPT.²⁰ Gjør du det, har skolen plikt til å henvise eleven til PPT.

Sakkyndig vurdering

PPT skal gjøre undersøkelser og skrive en sakkyndig vurdering.²¹ PPT skal, hvis det er nødvendig, samarbeide med andre instanser som Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP)²² og Statped. Dette forutsetter samtykke fra foreldrene.

Opplæringsloven har minstekrav til hva den sakkyndige vurderingen skal inneholde.²³ Den sakkyndige vurderingen skal inneholde en utredning og gi anbefalinger, og skal ifølge Utdanningsdirektoratet være så konkret som mulig.²⁴ PPT må angi antall timer eleven har behov for spesialundervisning. Den sakkyndige vurderingen er en rådgivende uttalelse til skolen. Det er ingen klagerett på den sakkyndige vurderingen.

Hvis du vil supplere eller ikke er enig i den sakkyndige vurderingen fra PPT, kan du hente inn en alternativ vurdering fra andre sakkyndige som skal vektlegges når skolen skal skrive et vedtak. Dette må du betale for selv.

En diagnose gir ikke i seg selv rett til spesialundervisning. Behovet for spesialundervisning skal heller ikke avvises i mangel av en diagnose. Diagnosen kan imidlertid være et hjelpemiddel ved kartlegging av elevens behov.

Hva er en sakkyndig vurdering?

En rådgivende uttalelse til skolen som utarbeides av PPT. Den skal være konkret, inneholde en utredning, gi anbefalinger, og oppgi antall timer eleven har behov for spesialundervisning.

Hva er et vedtak?

Kommunen skriver et vedtak på bakgrunn av sakkyndig vurdering. Enkeltvedtaket skal tydelig beskrive elevens behov og hva som er et forsvarlig opplæringstilbud. Vedtaket kan påklages.

Vedtak om spesialundervisning

På bakgrunn av sakkyndig vurdering(er) skal kommunen skal skrive et vedtak. Dette ansvaret er ofte delegert til skolen ved rektor. Vedtaket bestemmer hvilken spesialundervisning eleven har rett på. I vedtaket skal det stå noe om innhold, omfang, organisering av undervisningen, og hvilken kompetanse det er behov for. Et vedtak som ikke inneholder noe om innhold, omfang, organisering og kompetanse vil normalt ha en saksbehandlingsfeil. Et standardisert vedtak uten individuelle vurderinger, innebærer også en saksbehandlingsfeil. Foreldre har rett til innsyn i den sakkyndige vurderingen (og alle andre dokumenter i saken) og skal få uttale seg før vedtaket skrives.

Hvis vedtaket til skolen avviker fra den sakkyndige vurderingen, krever det en særlig begrunnelse.²⁵ Skolen må da begrunne hvorfor de mener at de kan gi eleven et

tilfredsstillende utbytte av opplæringen på en annen måte enn det som er beskrevet. Mener skolen at eleven ikke har behov for spesialundervisning, skal de også fatte et enkeltvedtak.

Er du uenig i vedtaket om spesialundervisning, kan du skrive en klage til fylkesmannen, se kapittelet «HVORDAN VINNE FRAM MED EN KLAGE».

En sakkyndig vurdering kan gjelde for mer enn ett opplæringsår. Det skal lages en ny sakkyndig vurdering ved endringer i elevens behov.

Saksbehandlingstid

Den sakkyndige vurderingen og vedtaket om spesialundervisning må komme i stand innen rimelig tid. Det er ingen lovpålagte

tidsfrister, men økonomi og kapasitet kan ikke brukes som grunn for at det tar lang tid. Det må tas hensyn til elevens behov for rask avklaring i vurderingen av hva som er rimelig saksbehandlingstid. Ventelister er i strid med opplæringsloven.

21 | Opplæringsloven § 5-3

22 | BUP er en poliklinikk i psykisk helsevern i spesialisthelsetjenesten for barn og unge fra 0 til 18 år. BUP tilbyr utredning og behandling ved psykiske lidelser til barn, unge og deres familier.

23 | Opplæringsloven § 5-3

24 | Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning s. 45. Lenke til veilederen: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/

25 | Opplæringsloven § 5-3

Innholdet i spesialundervisningen

Spesialundervisningen skal gi eleven et likeverdig utbytte av opplæringen. Spesialundervisningen er likeverdig når en elev med særskilte opplæringsbehov har omtrent de samme mulighetene for å nå de målene som er realistiske å sette, som andre elever har for å realisere sine mål i det ordinære opplæringstilbudet. Skolens plikt strekker seg til å gi et forsvarlig tilbud, ikke et optimalt tilbud. Skolen må gi et forsvarlig tilbud uavhengig av økonomi.

Foreldrene har rett til å kreve at spesialundervisningen gis på nærskolen. Det er viktig å legge vekt på sosial inkludering når tilbudet om spesialundervisning skal utformes.

Innholdet i spesialundervisningen skal så langt som mulig utformes sammen med eleven og foreldrene. Skolen har plikt til å legge stor vekt på elevens og foreldrenes syn.²⁶

Retten til spesialundervisning omfatter også utstyr som er nødvendig for å gjennomføre spesialundervisningen.

Opplæringsloven bestemmer at de som skal undervise, må ha relevant faglig og pedagogisk kompetanse.²⁷ Skolen kan gjøre unntak fra kompetansekravet hvis de ikke har tilstrekkelig antall kvalifisert personell. Skolen kan også gjøre unntak fra kompetansekravet hvis en konkret vurdering av eleven og den spesialundervisningen som skal bli gitt,

tilsier det. Det kan ikke legges vekt på økonomi – faglige og pedagogiske årsaker må være avgjørende. Personer som ikke er ansatt i en undervisningsstilling, f.eks. en assistent, kan hjelpe til i opplæringen dersom de får nødvendig veiledning. Dette gjelder både i ordinær opplæring og i spesialundervisning.

Hva er IOP?

En individuell opplæringsplan (IOP) er basert på vedtaket om spesialundervisning. En IOP er et arbeidsverktøy for lærerne, og skal inneholde mål for, og innholdet i opplæringen, samt hvordan opplæringen skal drives.

Individuell opplæringsplan

Skolen har plikt til å skrive en individuell opplæringsplan (IOP) basert på vedtaket om spesialundervisning.²⁸ En IOP er et arbeidsverktøy for lærerne. IOP-en skal inneholde mål for og innholdet i opplæringen, og hvordan opplæringen skal drives (organisering av opplæringen, og bruk av tid, personalressurser, læremidler og utstyr). IOP-en kan ikke gjøre avvik fra kompetansemål, eller gi rettigheter som ikke står i vedtaket. Det er ikke tillatt å bruke en IOP før det er gjort et vedtak om spesialundervisning. IOP-en skal være for samme tidsperiode som vedtaket.

Elevens IOP vurderes med en årsrapport som sier noe om måloppnåelse, elevens utvikling og veien videre.²⁹ Foreldre skal få kopi av årsrapporten.

Behov for videre spesialundervisning

Skolen må, i samarbeid med foreldrene og eleven, vurdere om det er behov for videre spesialundervisning. Hvis elevens utvikling er relativt stabil og behovet for spesialundervisning er godt dokumentert gjennom tidligere utredninger, kan det være tilstrekkelig å bygge videre på disse utredningene.

Hvis perioden for den sakkyndige vurderingen er utløpt, eller skolen vurderer at elevens behov for spesialundervisning er endret, er det nødvendig å henvise eleven til PPT på nytt. Da må skolen få samtykke fra foreldrene/eleven. Uavhengig av hva skolen mener, kan foreldrene/eleven alltid kreve at skolen sender henvisning til PPT.

26 | Opplæringsloven § 5-4

27 | Opplæringsloven § 10-1 og § 10-2

28 | Opplæringsloven § 5-5

29 | Opplæringsloven § 5-5

Logoped/ audiopedagog

En elev kan ha behov for logopedhjelp for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen. For å ha rett til logopedhjelp på skolen må det stå i vedtaket om spesialundervisning og i den individuelle opplæringsplanen at eleven trenger logopedhjelp.³⁰

Kommunen er ansvarlig for logoped når det står i vedtak om spesialundervisning.³¹ Har ikke kommunen logopedtjeneste, må de sørge for å skaffe det til eleven ved interkommunalt samarbeid eller kjøp av tjenester fra privatpraktiserende logopeder. Det samme gjelder audiopedagoger.

Alternativ supplerende kommunikasjon (ASK)

Alle rettighetene i opplæringsloven gjelder også for elever som helt eller delvis mangler funksjonell tale. Opplæringsloven har i tillegg noen særregler for disse elevene og gir dem rett til å få bruke egnede kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmidler i opplæringen, det vil si ASK.³² Også de som har vanskeligheter med språkforståelse, kan ha rett til å bruke ASK. Utdanningsdirektoratet har gitt en tolkningsuttalelse om ASK.³³

For de som bruker ASK som en del av den tilpassede opplæringen, skal det ikke lages vedtak, men når ASK er en del av spesialundervisningen skal det lages et vedtak i samsvar med reglene for spesialundervisning.

Punktskrift

Alle rettighetene i opplæringsloven gjelder også for elever med nedsatt syn. Opplæringsloven har i tillegg noen særregler for disse elevene. Elevene har rett til nødvendig opplæring i punktskrift, og i bruk av nødvendige tekniske hjelpemidler.³⁴ I tillegg har elevene rett til nødvendig opplæring i å ta seg fram på skolen, til og fra skolen og i hjemmemiljøet. Det skal skrives et vedtak basert på en sakkyndig vurdering.

Elever med rett til punktskriftopplæring har rett til inntil 1525 timer i tillegg til den ordinære timerammen i fag- og timefordelingen.³⁵

Utdanningsdirektoratet har et rundskriv om rettighetene til elever med nedsatt syn.³⁶ Punktskriftopplæring er ikke spesialundervisning. Eleven kan ha rett til spesialundervisning i tillegg.

Skoleeier må sørge for å ha tilstrekkelig personale med synspedagogisk og spesialpedagogisk kompetanse for å oppfylle rettighetene til elever med nedsatt syn.

30 | Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/Retten/2.6/

31 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om ansvarsforholdet mellom skoleeier og NAV HELFO når det gjelder logopedhjelp: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Ansvarsforholdet-mellom-skoleeigar-og-NAV-HELFO-nar-det-gjeld-retten-til-logopedhjelp/

32 | Opplæringsloven § 2-16

33 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om ASK: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Enkeltvedtak-ved-behov-for-alternativ-og-supplerende-kommunikasjon-ASK/

34 | Opplæringsloven § 2-14

35 | Opplæringsforskriften § 1-1 første avsnitt bokstav f

36 | Utdanningsdirektoratets rundskriv om rettighetene til elever med nedsatt syn: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Rundskriv-Udir-9-2012/

Tegnspråk

Alle rettighetene i opplæringsloven gjelder også for elever med nedsatt hørsel. Oppføringsloven har i tillegg noen særregler for elever som har tegnspråk som førstespråk eller som etter sakkyndig vurdering har behov for slik opplæring. Disse elevene har rett til grunnskoleopplæring i og på tegnspråk.³⁷ Utdanningsdirektoratet har en egen nettside med informasjon for elever med nedsatt hørsel.³⁸

For elever med tegnspråkopplæring er det egne læreplaner i tegnspråk, norsk, engelsk, og musikk.³⁹

Elever med tegnspråkopplæring kan søke om fritak fra kravet om opplæring i fremmedspråk eller fordypning.⁴⁰ Blir man fritatt, skal man få forsterket opplæring i et språk som eleven allerede har et grunnlag i.⁴¹ Kravet om opplæring i skriftlig sidemål gjelder ikke elever med tegnspråkopplæring.⁴² Elever med tegnspråkopplæring kan få standpunktkarakterer i tegnspråk ført på vitnemålet i tillegg til, eller i stedet for norsk.⁴³

Læremidler og hjelpemidler

Skolene skal ha tilgang til nødvendig utstyr, inventar og læremidler som er nødvendige for at elevene skal få et forsvarlig utbytte av opplæringen.⁴⁴

Kommunens ergoterapeut, NAV Hjelpemiddelsentral, PPT og Statped, samt interesseorganisasjoner, kan gi veiledning om hvilke hjelpemidler som kan være aktuelle for den enkelte.

Det må skilles mellom hjelpemidler eleven trenger for å lære faget (pedagogiske hjelpemidler) som skoleeier har ansvaret for, og praktiske/fysiske hjelpemidler som NAV Hjelpemiddelsentral er ansvarlig for. Skoleeier vil uansett ha et restansvar når noe ikke blir dekket av NAV og hjelpemiddelet er nødvendig for at eleven skal få forsvarlig utbytte av opplæringen.⁴⁵

Elever som har behov for egen PC på grunn av funksjonshemming, kan ha rett til det. Utdanningsdirektoratet har gitt en tolkningsuttalelse om dette.⁴⁶

Elever med spesifikke lese- og skrivevansker kan få tilskudd til PC fra NAV.⁴⁷ Forøvrig er det skolen som gir eleven PC for å gjennomføre spesialundervisning eller som fysisk tilrettelegging.

NAV kan gi stønad til spesialtilpasning av datautstyr som leseleser, skjermleser/skjermstyring til syntetisk tale med mer.

37 | [Opplæringsloven § 2-6](#)

38 | [Lenke til nettsiden: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/](http://udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/)

39 | [Opplæringsforskriften § 1-1 første avsnitt bokstav d.](#)

Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om læreplaner for hørselshemmede: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Lareplanene-for-dove-og-sterkt-tunghorte/

40 | [Opplæringsforskriften § 1-9 andre avsnitt](#)

41 | [Opplæringsforskriften § 1-9 tredje avsnitt](#)

42 | [Opplæringsforskriften § 1-11 første avsnitt bokstav c](#)

43 | [Opplæringsforskriften § 4-33 andre avsnitt](#)

44 | [Opplæringsloven § 9-3](#)

Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/Retten/2.6/

45 | Utdanningsdirektoratets veileder om spesialundervisning: udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/Retten/2.6/

46 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om PC i skolen: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/PC-i-skolen-laremiddel-eller-hjelpemiddel/

47 | nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Hvor+trenger+du+hjelp/Arbeid+og+utdanning/datahjelpemidler

Undervisning utenfor skolen

Hvis eleven er lenge borte fra opplæringen, uten at eleven eller foreldrene har skyld i det, har eleven rett til å få opplæring et annet sted enn på skolen, for eksempel hjemme hos eleven eller på institusjonen der eleven oppholder seg. Da skal det ikke føres fravær. Utdanningsdirektoratet har en egen veileder om undervisning i helseinstitusjon og i hjemmet.⁴⁸

Undervisning i helseinstitusjon

Barn og unge som er pasienter i en helseinstitusjon, beholder sine rettigheter etter opplæringsloven mens de er i institusjonen. Innleggelsen må ha en viss varighet. Kortvarig fravær (noen dager) gir ikke rett til opplæring i helseinstitusjon, med mindre eleven har gjentakende kortvarige innleggelseser.

Det er fylkeskommunen der helseinstitusjonen ligger som er ansvarlig for å gi opplæring. Har eleven et vedtak om spesialundervisning og individuell opplæringsplan fra sin hjemskole, må fylkeskommunen ta stilling til om dette kan brukes mens eleven er på institusjonen. I så fall må fylkeskommunen lage et tidsbegrenset vedtak om spesialundervisning.

Hjemmeundervisning

Hvis en elev har langvarig fravær på grunn av sykdom, har kommunen plikt til å gi opplæring i hjemmet. Så raskt som mulig etter at behov blir meldt, må skolen skrive et vedtak om spesialundervisning der det må stå at deler av, eller hele undervisningen gis i hjemmet. Eleven skal i utgangspunktet få samme antall timer som andre, men omfanget av undervisningen vil selvsagt avhenge av hvor mye undervisning eleven er i stand til å motta.

Elevenes skolemiljø

Opplæringsloven kapittel 9A har regler for hvordan elevenes fysiske og psykososiale skolemiljø skal være. Skolens ansvar for et trygt og godt psykososialt miljø gjelder også i friminuttene. Utdanningsdirektoratet har en veileder om det psykososiale skolemiljøet⁴⁹ og en veileder om skolebytte i mobbesaker.⁵⁰ Det finnes ingen veileder om det fysiske skolemiljøet.

Fysisk miljø

Opplæringsloven kapittel 9A om skolemiljø har en egen paragraf om det fysiske miljøet.⁵¹ Alle elever har rett til en arbeidsplass som er tilpasset deres behov. Skolen skal innredes slik at det blir tatt hensyn til funksjonshemmede elever ved skolen. Det kan for eksempel bety at skolen må ha HC-toalett, ramper, heis, døråpnere, ledelinjer, teleslynge eller annen tilrettelegging av lydforholdene i klasserommet. Skolen, herunder aktuelle klasserom, bør gjennomgå i god tid før eleven starter på skolen.

Elever, foreldre, og råd og utvalg ved skolen, kan be om tiltak for å rette på det fysiske miljøet. Skolen skal behandle saken snarest mulig, og skrive et vedtak. Hvis skolen ikke gjør dette, eller hvis du er misfornøyd med konklusjonen deres, kan du klage til fylkesmannen.

I tillegg er det regler om universell utforming i likestillings- og diskrimineringsloven.⁵² Skolebygg er omfattet av disse reglene. Likestillings- og diskrimineringsloven har også regler om universell utforming av IKT.⁵³

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) kan gi informasjon om disse bestemmelsene.

48 | Utdanningsdirektoratets veileder om undervisning i helseinstitusjon og i hjemmet: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Udir-6-2014/

49 | Utdanningsdirektoratets veileder om skolemiljø, 2017: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Laringsmiljo/skolemiljo-udir-3-2017/

50 | Utdanningsdirektoratets veileder om skolebytte i mobbesaker, 2015: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Laringsmiljo/skolebytte-i-mobbесaker-i-grunnskolen-udir-2-2015/

51 | Opplæringsloven § 9A-7

52 | Likestillings- og diskrimineringsloven § 17

53 | Likestillings- og diskrimineringsloven § 18

Psykososialt skolemiljø

Skolen har plikt til å informere foreldrene og eleven om retten til et godt psykososialt skolemiljø.⁵⁴ Reglene om elevenes psykososiale skolemiljø gjelder på skolen og under alle aktiviteter i regi av skolen, for eksempel i SFO og under skoleutflukter. Hvis det skjer noe på fritiden som gjør at eleven ikke har det trygt og godt på skolen, for eksempel at eleven utsettes for mobbing på sosiale medier, har skolen plikt til å gjøre noe med det.

Skolene skal ikke skrive et vedtak om det psykososiale skolemiljøet, men har en aktivitetsplikt.⁵⁵ Aktivitetsplikten går ut på at alle som arbeider på skolen har plikt til å følge med, gripe inn og varsle hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Skolen har plikt til å undersøke og sette inn egnede tiltak som sørger for at eleven får et trygt og godt skolemiljø. Aktivitetsplikten utløses ved mistanke om at en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Skolemiljøet skal ikke bare være fritt for krenkelser, men fremme helse, trivsel og læring. Det er elevens subjektive opplevelse som er avgjørende. Skolen kan ikke fraskrive seg ansvar ved å si at den ikke visste om at en elev ikke hadde det bra på skolen. Skolen har også en skjerpet aktivitetsplikt overfor sårbare elever.

Skolen må lage en skriftlig aktivitetsplan når det settes inn tiltak og det er krav til planens innhold.⁵⁶

Skolen må gjennomføre de aktivitetene som med rimelighet kan forventes i den konkrete

Hva er aktivitetsplikt?

Alle som arbeider på skolen har plikt til å følge med, gripe inn og varsle hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Skolen har plikt til å undersøke og sette inn egnede tiltak.

saken. Skolen forholder seg til en faglig standard.

Noen ganger er ikke eleven eller foreldrene fornøyd med tiltakene og har da anledning til å melde saken til fylkesmannen muntlig, skriftlig eller på e-post. Det er fylkesmannen som skriver vedtak i saken. Du kan klage på fylkesmannens vedtak til Utdanningsdirektoratet.

Saken skal være tatt opp med rektor, eventuelt med den som har fått delegert oppgaven med å motta henvendelser fra rektor, før den meldes til fylkesmannen.

I vedtaket fra fylkesmannen skal det stå om skolen har oppfylt aktivitetsplikten eller ikke. Hvis skolen ikke har oppfylt aktivitetsplikten, skal fylkesmannen skrive i vedtaket hva skolen skal gjøre. Fylkesmannen bør gi skolen en frist. Fylkesmannen kan også gi skolen bøter hvis de ikke følger opp vedtaket til fylkesmannen. Hvis det viser seg at skoleeier ikke gjennomfører det fylkesmannen fastsetter i sitt enkeltvedtak, er det klagerett på manglende gjennomføring av fylkesmannens enkeltvedtak.

Helse- og omsorgstjenester på skolen

Hvis en elev har behov for helse- og omsorgstjenester i skoletiden, er det helse- og omsorgstjenestens ansvar. Det kan for eksempel være bistand fra en sykepleier eller en fysioterapeut i skoletiden. Helse- og omsorgstjenester på skolen kan gis av skolehelsetjenesten eller fra andre deler av kommunens helse- og omsorgstjeneste, eller spesialisthelsetjenesten. Utdanningsdirektoratet har en egen veileder om helse- og omsorgstjenester i skolen.⁵⁷ Brukerstyrt personlig assistent (BPA) gis vanligvis ikke

i skoletiden, men enkelte kommuner gjør unntak.⁵⁸ Kommunen bør uansett samordne ulike assistenttiltak, slik at barnet får et begrenset antall personer å forholde seg til.

Skolen bør legge til rette for at det kan gis nødvendige helse- og omsorgstjenester i skolen. Tjenestene bør planlegges slik at eleven ikke går glipp av timer, eller ved at eleven ikke går glipp av timer i samme fag hver gang.

Hva er BPA?

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er en organisasjonsform for praktisk assistanse i hverdagen for funksjonshemmede.

54 | Opplæringsloven § 9A-9

55 | Opplæringsloven § 9A-4

56 | Opplæringsloven § 9A-4

57 | Utdanningsdirektoratets uttalelse om helse- og omsorgstjenester i skolen: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleeiers-ansvar/skolens-ansvar-for-elever-som-har-behov-helse--og-omsorgstjenester-i-skoletiden/

58 | Rundskriv I-9/2015 om rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse: regjeringen.no/contentassets/bd58818a87cc4a109a6d29b4d0dc615a/rundskriv_i-9-2015_bpa.pdf

Medisinering på skolen og SFO

Det finnes et rundskriv for legemiddelhåndtering i barnehage, skole og SFO.⁵⁹ Der står det at opplæringsloven tolkes slik at kommunen har ansvar for at barn får legemidler når de er på skolen eller i SFO. Det kan for eksempel være å gi tabletter eller å sette sprøyter. Om det er skolen eller helsetjenesten sitt ansvar, avhenger av om medisineringsen må utføres av helsepersonell eller ikke.

Skolen har bare ansvar for å gi legemidler hvis legen som skriver ut legemidler mener det er forsvarlig å la lærere gi barnet legemidler. Er det ikke forsvarlig, må kommunen sørge for at helsepersonell gir legemidlene.

En lærer har rett til å reservere seg mot oppgaver som vedkommende ikke føler seg kompetent til. I slike tilfeller må skolen finne en annen løsning.

Helsestasjon- og skolehelsetjenesten skal bidra til at det etableres rutiner for håndtering av legemidler i barnehager, skoler og SFO.⁶⁰

Kommunen må sørge for at ansatte som skal hjelpe barnet med å ta legemidler, får nødvendig informasjon og opplæring. Opplæringen bør omfatte den enkelte elevs tilstand og behov, administrering av legemiddelet, førstehjelp, rutiner for kontakt med helsetjenesten, innhenting av samtykke fra foreldre, og taushetsplikt.

Hva er SFO?

Skolefritidsordning (SFO) er et frivillig, kommunalt tilbud for elever på første til fjerde årstrinn i barneskolen i Norge. Barn med særskilte behov har plass frem til 7. klasse.

Det er ofte foreldrene alene, eller sammen med behandlende lege, som gir denne opplæringen.

Skjer det en skade på grunn av manglende organisering eller opplæring fra kommunens side, vil kommunen være ansvarlig.

Bruk av tvang på skolen

Det er i utgangspunktet ikke lov til å bruke tvang mot elever i skolen, med mindre det er en nødsituasjon.

Dette kan for eksempel være at læreren må bruke fysisk makt for å hindre at en elev skader seg selv eller andre, eller skader eiendom. Utdanningsdirektoratet har et eget skriv om bruk av tvang i skolen.⁶¹

Om lærere gir beskjeder eller bruker minimal fysisk kontakt, som å forsiktig lede en elev ut av et klasserom, anses det ikke som tvang. Det er først når handlinger er inngripende, at de anses som tvang. Noen inngripende handlinger er også tillatt hvis foreldrene samtykker, for eksempel kan foreldrene samtykke til GPS-sporing.

En elev med utviklingshemning kan ha et vedtak om tvang etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9. Tvangen kan bare gjennomføres i skoletiden hvis vedtaket gjelder på skolen, personell fra helse- og omsorgstjenesten gjennomfører tvangen, og skoleledelsen har samtykket.

ADL-trening

ADL-trening kan regnes som opplæring når tiltaket har et pedagogisk siktemål. Dersom tiltaket har et slikt mål, skal det være hjemlet i vedtaket om spesialundervisning, stå i IOP og er derfor under skolens ledelse og ansvar. ADL-trening kan for eksempel være å trene på av- og påkledning, trene på å spise, toalettbesøk og annen trening i dagliglivets gjøremål.

59 | Rundskriv om legemiddelhåndtering: regjeringen.no/globalassets/upload/hod/dokumenter-fha/rundskriv/i-5_2008_rundskriv-av-11_06_08---rettet-14_08_08.pdf

60 | Forskrift om helsestasjon og skolehelse-tjenesten § 2-4: lovdata.no/SF/forskrift/2003-04-03-450/§2-4

61 | Utdanningsdirektoratets uttalelse om bruk av tvang i skolen: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleeiers-ansvar/Bruk-av-nodrett-og-andre-inngripende-tiltak/

Fritak fra grunnskoleopplæringen

Kommunen kan fritak eleven fra hele eller deler av grunnskoleopplæringen når hensynet til eleven tilsier det.⁶²

Det kan for eksempel være fritak for enkelte fag. Fritaket skal bare gis i helt spesielle unntakstilfeller og bare hvis foreldrene samtykker. Kommunen må lage et vedtak på bakgrunn av en sakkyndig vurdering fra PPT. Elever som blir fritatt fra grunnskoleopplæring har rett til å fullføre grunnskolen senere. Fritak for fag påvirker ikke retten til vitnemål fra ungdomsskolen, men kan påvirke mulighetene for å få vitnemål på videregående skole.

Spesielt om gymtimer

Elever som ikke kan følge opplæringen i kroppsøving skal få tilrettelagt opplæring så langt det er mulig.⁶³ Egentrening i skoletiden kan ikke erstatte kroppsøvingstimer.⁶⁴

Hvis den tilrettelagte opplæringen ikke kan vurderes med karakterer, kan eleven få fritak fra vurdering med karakter i kroppsøving.

Når rektor skal ta stilling til om fritak bør gis, er det viktig å få klarlagt hva som er årsaken til at den tilrettelagte opplæringen ikke kan vurderes med karakter. Avgjørelsen er et vedtak som det kan klages på.

Vurderinger og karakterer

Elever har rett til en vurdering, herunder en underveisvurdering, sluttvurdering og dokumentasjon av opplæringen.⁶⁵

Opplæringsforskriften kapittel 3 inneholder detaljerte regler for vurderinger, karakterer og fritak. Utdanningsdirektoratet har flere relevante rundskriv, veiledere og tolkningsuttalelser, herunder et rundskriv om individuell vurdering.⁶⁶

Grunnlaget for vurdering i fag er kompetansemålene i læreplanene for fag.⁶⁷ Forutsetningene til den enkelte, fravær, eller forhold knyttet til orden og atferd til eleven, skal ikke trekkes inn i vurderingen i fag.

Grunnlaget for vurdering i orden og atferd er knyttet til om eleven opptrer i tråd med ordensreglementet til skolen.⁶⁸

Eleven og foreldre skal varsles skriftlig hvis det er tvil om eleven kan få halvårsvurdering med karakter eller standpunktkarakter i ett eller flere fag.⁶⁹ Det samme gjelder hvis det er fare for å få nokså god eller lite god i orden og atferd.

Ved avslutningen av opplæringsåret, skal elever få en sluttvurdering i form av standpunktkarakterer og eksamenskarakterer.⁷⁰ Elever i grunnskolen som har individuell opplæringsplan, skal vurderes etter de

samlede kompetansemålene i læreplanen for faget. Sluttvurderinger er vedtak som må begrunnes, og som det kan klages på.

Standpunkt karakterer er karakterer som blir gitt ved avslutningen av opplæringen i fag, og skal føres på vitnemålet.⁷¹ Standpunkt karakteren må baseres på et bredt vurderingsgrunnlag som samlet viser den kompetansen eleven har i faget.

Fritak fra vurdering med karakter

For elever som får opplæring etter individuell opplæringsplan, avgjør du som forelder om eleven skal ha vurdering med eller uten karakter.⁷² Valgretten gjelder bare i fag som er omfattet av vedtaket om spesialundervisning, og kun i grunnskolen. Skolen har plikt til å gi eleven og foreldrene nødvendig veiledning om hva valget av vurdering uten og med karakter innebærer for eleven.⁷³

Elever med fritak fra vurdering med karakter skal ha halvårsvurdering og annen underveisvurdering uten karakter på grunnlag av målene i den individuelle opplæringsplanen. Det gis ikke fritak fra vurdering uten karakter.

Skolen kan gi fritak fra karakter i skriftlig sidemål til blant annet elever med særskilt språkopplæring fra 8.-10. årstrinn, og elever som på grunn av sykdom har problemer med

å greie begge målformene.⁷⁴ Elevens sykdom eller skade må være diagnostisert av en sakkyndig. I tillegg må dokumentasjonen vise at eleven har problemer med å greie begge målformene. Det holder ikke med en legeattest på diagnosen.

62 | Opplæringsloven § 2-1

63 | Forskrift til opplæringsloven § 3-23

64 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om fravær for egentrening i kroppsøving: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Vitnemaal/Fravar-for-egentrening-fra-kroppsovingstimer-i-grunnskolen/

65 | Opplæringsforskriften kapittel 3

66 | Utdanningsdirektoratets rundskriv om individuell vurdering: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Vurdering/individuell-vurdering-udir-5-2016/

67 | Opplæringsforskriften § 3-3

68 | Opplæringsforskriften § 3-5

69 | Opplæringsforskriften § 3-7

70 | Opplæringsforskriften § 3-17

71 | Opplæringsforskriften § 3-18

72 | Opplæringsforskriften § 3-20

73 | Opplæringsforskriften § 3-20 tredje avsnitt

74 | Opplæringsforskriften § 3-22

Tilrettelegging av prøver og eksamen

Alle elever, både elever med og uten vedtak om spesialundervisning, har rett til særskilt tilrettelegging av prøver og eksamen.⁷⁵

Det kan for eksempel være lengre tid på prøver og eksamen, forstørret skrift, ekstra belysning, skrivehjelp, opplesning eller lignende. I et rundskriv fra Utdanningsdirektoratet står det litt mer om hva slags tilrettelegging elever har rett på.⁷⁶

Tilretteleggingen skal så langt det er mulig tilpasses elevens behov. Tiltakene må være egnet til å avhjelpe elevens behov, for eksempel ekstra time på eksamen ved allergi, eller skrivehjelp ved dårlig håndmotorikk. I vurderingen av hvilken særskilt tilrettelegging som gis, vil både økonomiske og praktiske hensyn kunne trekkes inn. Tilretteleggingen skal avhjelpe sykdom, skade eller lignende, ikke manglende kompetanse i fag.

Tilretteleggingen kan ikke gi eleven en urimelig fordel i forhold til de andre. Tilretteleggingen kan heller ikke være så omfattende at eleven ikke blir prøvd i kompetansemålene i faget. Hvis kompetansemålene i faget innebærer at eleven skal bli prøvd i skriftlige ferdigheter, kan ikke eleven få tilrettelegging i form av muntlig prøve/eksamen.

For å få tilrettelegging av prøver og eksamen, sender man en søknad til rektor. Rektor skriver et vedtak, som kan påklages til fylkesmannen. Rektor kan kreve å få en uttalelse fra en sakkyndig instans.

Fritak fra eksamen

Elever som er fritatt for vurdering med karakter i fag som blir avsluttet med eksamen, skal ikke delta eller blir trukket ut i eksamen i faget.

For elever som ikke er fritatt for vurdering med karakter, kan foreldre søke rektor om fritak fra eksamen.⁷⁷ Rektor kan gi fritak hvis det foreligger tungtveiende grunner.

Vitnemål

Alle elever har rett på et vitnemål.⁷⁸ For elever som ikke har fått standpunktkarakter i et fag fordi grunnlaget for vurdering mangler, skal det føres på vitnemålet at vurdering ikke var mulig.

Hvis eleven eller foreldrene ønsker det skal det skrives på vitnemålet at eleven har hatt individuell opplæringsplan.

Elever som er helt eller delvis fritatt for vurdering med karakterer, skal ha vitnemål som viser at eleven har fullført grunnskoleopplæringen.

75 | Opplæringsforskriften § 3-32

76 | Utdanningsdirektoratets rundskriv om individuell vurdering: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Vurdering/individuell-vurdering-udir-5-2016/

77 | Opplæringsforskriften § 3-24

78 | Opplæringsforskriften § 3-40

Fravær

Elever har plikt til å møte og delta aktivt i opplæringen slik at lærerne får grunnlag til å vurdere elevens kompetanse i faget. Stort fravær eller andre særlige grunner kan føre til at læreren ikke har tilstrekkelig grunnlag for å gi halvårsvurdering med karakter eller standpunkt-karakter.⁷⁹

Fravær kan føre til nedsatt karakter i enten orden eller atferd.⁸⁰ Årsaken til fraværet avgjør om det påvirker vurderingen i orden og atferd.

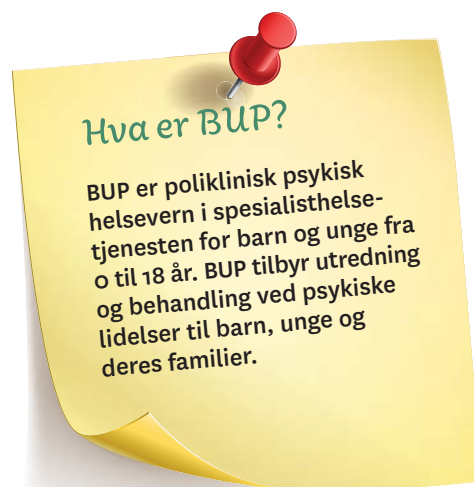
Skolen har plikt til å gi foreldrene muntlig eller skriftlig varsling om elevens fravær, og hvis det er fare for at det ikke er grunnlag for vurdering i fag, orden og atferd. Dette gjelder også hvis det er fare for at eleven kan få karakteren nokså godt eller lite godt i orden eller atferd.⁸¹

Føring av fravær på vitnemålet

Fra og med 8. klasse er hovedregelen at alt fravær føres på vitnemålet.⁸²

Eleven eller foreldrene kan kreve at årsaken til fraværet blir ført på et vedlegg til vitnemålet.⁸³ Omfanget av fraværet skal likevel føres på vitnemålet. Årsaken til fraværet må dokumenteres.

Føring av fravær er ikke et vedtak og det kan derfor ikke klages på det.

Fravær som skyldes helsegrunner

Det kan kreves at inntil 10 dager dokumentert fravær som skyldes helsegrunner ikke føres på vitnemålet.⁸⁴

Timefravær, for eksempel til legebesøk eller BUP, kan ikke unntas føring.⁸⁵ Samtaler med PPT gir ikke fravær.

I utgangspunktet er det fravær fra og med fjerde fraværsdagen som kan strykes. Men ved dokumentert risiko for fravær på grunn av funksjonshemming eller kronisk sykdom, kan fravær strykes fra og med første fraværsdag.

Ekstra år i grunnskolen

Elever har ikke rett til et ekstra år i grunnskolen. Utdanningsdirektoratet har gitt en tolkningsuttalelse som bestemmer at kommunen kan innvilge et ekstra år i grunnskolen.⁸⁶ Det må være et reelt behov for det, og ikke for eksempel et ønske om å forbedre karakterer. Det skal legges avgjørende vekt på den verdien et ekstra år har for det senere utbyttet eleven får av videregående opplæring.

79 | Opplæringsforskriften § 3-3 tredje avsnitt

80 | Opplæringsforskriften § 3-5 femte avsnitt

81 | Opplæringsforskriften § 20-3 fjerde avsnitt

82 | Opplæringsforskriften § 3-41 første avsnitt

83 | Opplæringsforskriften § 3-41 andre avsnitt

84 | Opplæringsforskriften § 3-41 fjerde avsnitt bokstav a

85 | Utdanningsdirektoratets rundskriv om individuell vurdering: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Vurdering/individuell-vurdering-udir-5-2016/

86 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om et ekstra år i grunnskolen: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Muligheten-for-et-ekstra-ar-i-grunnskolen/

Skolefritidsordningen (SFO/AKS)

Kommunen skal ha et tilbud om SFO før og etter skoletid for 1.–4. årstrinn, og for barn med særskilte behov på 1.–7. årstrinn.⁸⁷

Elever har ikke rett til plass i SFO, heller ikke funksjonshemmede elever. Det kan hende at det er flere søkere enn det er plasser. Hvordan kommunen prioriterer mellom søkerne, skal fremgå av vedtektene for SFO. Utdanningsdirektoratet har uttalt at kommunen ikke kan ta inn i vedtektene at barnet mister plassen om det oppstår vanskeligheter underveis i skoleåret.⁸⁸

Kommunen kan kreve utgiftene til SFO dekket gjennom egenbetaling fra foreldrene. I en klagesak har Likestillings- og diskrimineringsombudet slått fast at krav om betaling for SFO etter 4. klasse ikke er diskriminerende selv om betalingen kun gjelder elever med særskilte behov.⁸⁹

Reglene om spesialundervisning gjelder ikke i SFO fordi SFO ikke er en del av opplæringen. Utdanningsdirektoratet oppfordrer kommunen til å lytte til råd og vurderinger fra ulike instanser som kjenner barnet.⁹⁰

Funksjonshemmede barn, barn med midlertidig skade eller sykdom har behov for skyss, har rett til skyss til og fra SFO.

Søknader om plass i SFO må behandles etter vanlige forvaltningsrettslige regler, som blant annet beskytter mot usaklig forskjellsbehandling. Det skal skrives et vedtak og det kan klages på dette.

87 | Opplæringsloven § 13-7

88 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om kommunens ansvar for SFO for barn med særskilte behov: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Elever-med-sarskilte-behov/Kommunens-ansvar-for-SFO-for-barn-med-sarskilte-behov/

89 | Saksnummer 15/1712. Lenke til saken: ldo.no/nyheiter-og-fag/klagesaker/funksjonsevne/151712--kostnader-til-skolefritidsordning-for-barn-med-nedsatt-funksjonsevne-er-ikke-diskriminerende/

90 | Utdanningsdirektoratets veileder om SFO: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Leksehjelp/Regelverk-for-skolefritidsordningen-SFO

Skoleskyss

Alle elever har rett til skyss når de bor langt unna skolen eller har farlig skolevei.⁹¹ Skolen har ansvar for tryggheten til elevene og kan måtte sette inn tilsyn eller reisefølge.

Funksjonshemmede elever, eller elever med kronisk sykdom som har behov skyss til og fra skolen og skolefritidsordningen (SFO/AKS), har rett til det.⁹² Det finnes en veileder og flere tolkningsuttalelser fra Utdanningsdirektoratet som sier noe om retten til skoleskyss.⁹³

Nedsatt funksjonsevne er et vidt begrep som omfatter både fysisk og psykisk nedsatt funksjonsevne. Men bare elever med nedsatt funksjonsevne som har behov for skyss, har rett til det. Det er ikke noe krav om at det må gjøres en sakkyndig vurdering for å få rett til skyss.⁹⁴ Men skolen kan nok kreve at behovet for skyss må dokumenteres på en eller annen måte.

Retten til gratis skyss gjelder som hovedregel også ved skolebytte. Forutsetning er at skolebyttet skyldes at eleven får bedre tilrettelegging ved skolen eleven har byttet til eller når skolebyttet skyldes mobbing.

Elevens rett til et godt og trygt fysisk og psykososialt skolemiljø gjelder også på skoleveien. Elever som trenger reisefølge og tilsyn under reisen, og i ventetiden før og etter undervisningen, har rett til det.

Retten til skoleskyss gjelder også til og fra avlastningshjem hvis barnet har et vedtak om avlastning,⁹⁵ og til og fra helseinstitusjon.⁹⁶

For elever med nedsatt funksjonsevne, sykdom eller midlertidig skade, som på grunn av denne må reise hjem før skoledagen er over, skal fylkeskommunen ordne gratis skoleskyss.⁹⁷ Skolen skal skrive et vedtak om skyss. Foreldre kan klage på vedtaket.

91 | Opplæringsloven § 7-1

92 | Opplæringsloven § 7-3

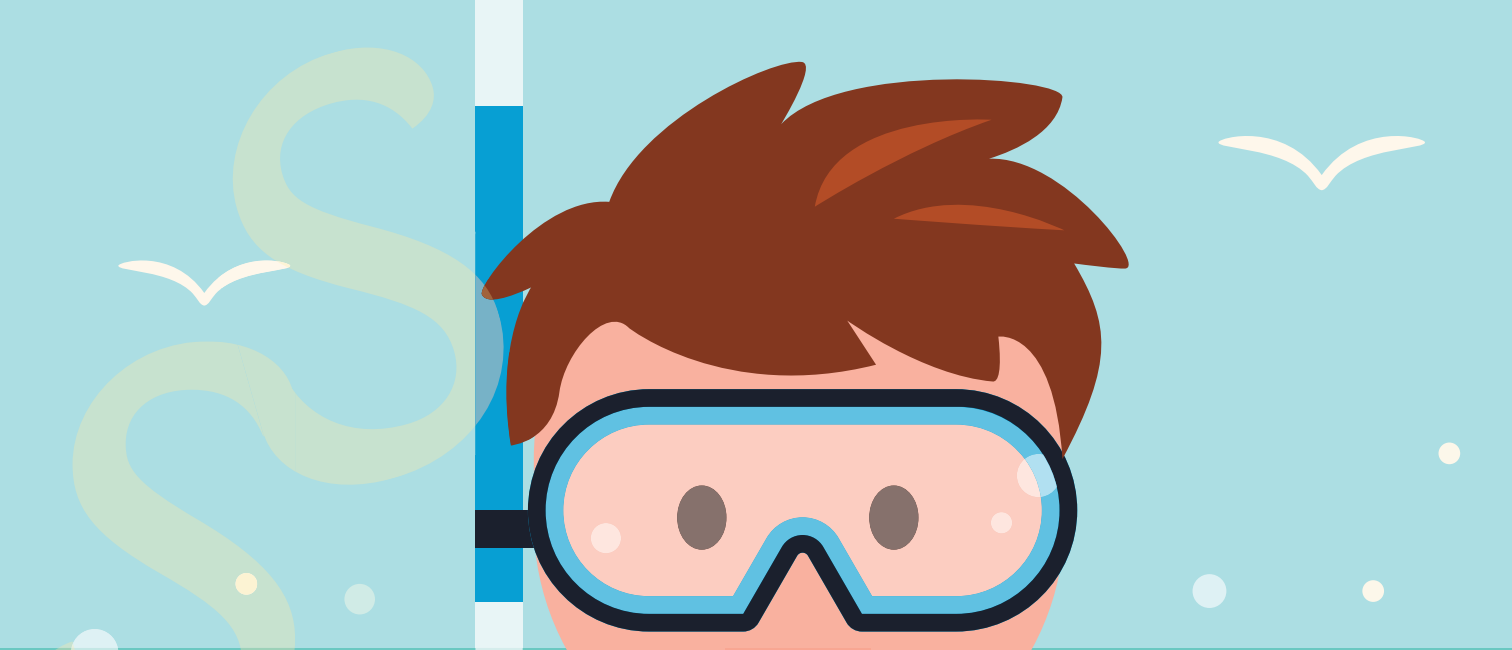
93 | Utdanningsdirektoratets veileder om retten til skyss: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleskyss/Udir-3-2009-Sarlege-problemstillinger-i-samband-med-retten-til-skyss/

94 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om skyss for elever med nedsatt funksjonsevne: udir.no/globalassets/upload/lov_regelverk/tolkningsuttalelser/1/skyss_fmro.pdf

95 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om retten til skyss for elever i avlastningshjem: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleskyss/skyss-for-elever-i-avlastningshjem/

96 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om retten til skyss for elever i helseinstitusjon: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleskyss/Skyss-for-elever-som-bor-mest-pa-helseinstitusjon-i-annet-fylke/

97 | Utdanningsdirektoratets uttalelse om skyss for elever med funksjonshemming før skoledagen er over: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Skoleskyss/Skyss-for-elever-med-funksjonshemming-for-skoledagen-er-over/

Utflukter, leirskole o.l.

En del av undervisningstiden kan brukes til fag og aktiviteter som skolen og elevene velger. Det kan være leirskoleopplæring, opplæring på andre skoler eller på en arbeidsplass utenfor skolen.⁹⁸ Utdanningsdirektoratet har en tolkningsuttalelse om leirskole for elever med nedsatt funksjonsevne.⁹⁹

Alle elever skal gis mulighet til å delta på leirskoleoppholdet. Kommunen/skolen må dekke kostnadene som er nødvendig for at alle barn, herunder funksjonshemmede barn skal kunne delta. Det betyr at kommunen/skolen må dekke nødvendige utgifter, for eksempel assistent eller transport av hjelpemidler. Det samme må gjelde tilfeller der skolen gir opplæring et annet sted enn på skolen, for eksempel organiserte utflukter.

Ansvarsgruppe

Det kan etableres en ansvarsgruppe. En ansvarsgruppe er en tverrfaglig samarbeidsgruppe hvor for eksempel foreldre, lærere, rådgiver, helsesykepleier, PPT og BUP (ved behov) og eventuelt andre, diskuterer elevens fremgang, måloppnåelse, om tiltakene fungerer eller andre løsninger. Elevens deltakelse avhenger av alderen til eleven.

Ansvarsgrupper er ikke regulert i lov eller forskrift.

Individuell plan og koordinator

Alle som trenger langvarige og koordinerte tjenester fra kommunen, har rett til en individuell plan.¹⁰⁰ En individuell plan skal blant annet ha en liste over nødvendige tjenester.¹⁰¹ Den individuelle opplæringsplanen kan innlemmes i den individuelle planen. Merk at den individuelle planen ikke gir rett på de tjenestene som står i planen. Det må søkes på hver enkelt tjeneste.

Skolen har plikt til å delta i arbeidet med individuell plan.¹⁰² PPT har ikke en plikt til å delta i arbeidet med individuell plan.

Alle med individuell plan, skal få tilbud om en koordinator.¹⁰³ Ansatte i skolen kan være koordinator for individuell plan, men har ikke plikt til å være det. Koordinatoren skal sørge for nødvendig oppfølging og sikre samordning av tjenestetilbudet og fremdrift i arbeidet med individuell plan. Det er ikke mer konkrete krav til kompetansen til koordinator enn det er til øvrige helse- og omsorgstjenester (kommunen må knytte til seg nødvendig fagkompetanse for å sikre forsvarlige tjenester).¹⁰⁴

Hva er IP?

Alle som trenger langvarige og koordinerte tjenester fra kommunen, har rett til en individuell plan. En IP skal ha en liste over nødvendige tjenester. Den individuelle opplæringsplanen kan innlemmes i den individuelle planen.

Hva er IOP?

En individuell opplæringsplan (IOP) er basert på vedtaket om spesialundervisning. En IOP er et arbeidsverktøy for lærerne, og skal inneholde mål for og innholdet i opplæringen, og hvordan opplæringen skal drives.

98 | Opplæringsloven § 2-3 første avsnitt

99 | Utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse om leirskole for elever med nedsatt funksjonsevne: udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/ettertema/Elever-med-sarskilte-behov/Leirskole-for-elever-med-funksjonshemming/

100 | Helse- og omsorgstjenesteloven § 7-1

helsenorge.no/rettigheter/individuell-plan

101 | Forskrift om rehabilitering og habilitering § 19

102 | Opplæringsloven § 15-5

103 | Helse- og omsorgstjenesteloven § 7-2

104 | Helse- og omsorgstjenesteloven § 4-1

Hvordan vinne fram med en klage

Det er klagerett på alle enkeltvedtak som gjelder elevenes rettigheter. Klagefristen står i vedtaket. Uavhengig av klagefristen, har man rett til å klage på gjennomføringen av det som står i vedtaket.

En klage må være skriftlig og bør begrunnes. Fylkesmannen er klageinstans, men klagen skal først sendes til den instansen som har truffet vedtaket.

Gjør deg godt kjent med innholdet i enkeltvedtaket. Vedtak skal være skriftlige¹⁰⁵ og ha en begrunnelse¹⁰⁶ slik at man forstår hvorfor resultatet ble som det ble. Du har for øvrig rett til innsyn i alle dokumenter som angår saken.¹⁰⁷ Konsentrer klagen rundt begrunnelsen for vedtaket. Hold deg til saken, skriv kort, konsist og vær saklig.

Du får i utgangspunktet ikke gratis advokat-hjelp i hverken skolesaker eller saker om kommunale tjenester.¹⁰⁸ Du kan søke råd hos FFOs Rettighetssenter eller en annen interesseorganisasjon. Du kan gi fullmakt til å la en annen bistå deg, skrive og sende klagen på dine vegne. Du kan også ha med en annen i møter med for eksempel skolen eller kommunen.¹⁰⁹

Offentlige myndigheter har veiledningsplikt, og det gjelder også når du skal klage.¹¹⁰ Hvis det for eksempel er uklart hvorfor du har fått avslag, har du rett til å få det forklart bedre.

105 | Forvaltningsloven § 23

106 | Forvaltningsloven § 24

107 | Forvaltningsloven § 18

108 | Rettshjelploven gir rett til gratis advokat kun i noen få saker. I tillegg er det begrensninger i retts-hjelpforskriften på hvor høy inntekt du kan ha for å få gratis advokat.

109 | Forvaltningsloven § 12

110 | Forvaltningsloven § 11

Rettigheter for foreldre

Mange foreldre til funksjonshemmede barn må være mye borte fra jobb for å kunne følge opp barnet. Her kommer en kort oversikt over rettigheter du som forelder kan ha.

Omsorgspenger

Du kan ha rett til permisjon fra jobb¹¹¹ og omsorgspenger¹¹² fra NAV hvis du på grunn av barnets sykdom må være hjemme, følge barnet til legen eller delta på ulike oppfølgingsmøter med for eksempel lege, fysioterapeut, PPT, BUP eller ansvarsgruppen.

Du har rett til omsorgspenger i inntil 10 dager per kalenderår på grunn av nødvendig tilsyn eller pleie av sykt barn til og med det året barnet fyller 12 år.¹¹³ Har du mer enn to barn ytes omsorgspenger i opptil 15 dager per kalenderår. Er du alene med omsorgen dobles antall dager.

Hvis barnet ditt er funksjonshemmet eller kronisk syk og det gir en markert høyere risiko for at du får fravær fra jobb, har du rett til ekstra stønadsdager. Da kan du ha rett til 10 ekstra stønadsdager for hvert barn med kronisk sykdom eller funksjonshemming. Denne retten gjelder til og med det året barnet fyller 18 år. Utvidet rett til omsorgspenger må forhåndsgodkjennes fra NAV etter søknad fra lege.

Pleiepenger

Foreldre har rett til permisjon hvis barnet blir innlagt i helseinstitusjon og forelderen oppholder seg ved helseinstitusjonen, barnet er utskrevet fra helseinstitusjon og forelderen må være hjemme fordi barnet trenger kontinuerlig tilsyn og pleie, eller hvis barnet har livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade.¹¹⁴ I disse tilfellene har foreldre rett til pleiepenger fra NAV.¹¹⁵

¹¹¹ | Arbeidsmiljøloven § 12-9(1)

¹¹² | Folketrygdloven § 9-5. NAVs rundskriv til folketrygdloven § 9-5: nav.no/rettskildene/Rundskriv/9-5-stonadssituasjonen-for-omsorgspenger

¹¹³ | Folketrygdloven § 9-6

¹¹⁴ | Arbeidsmiljøloven § 12-9(4)

¹¹⁵ | Folketrygdloven § 9-10

Opplæringspenger

Hvis en forelder er borte fra jobb på grunn av opplæring ved en godkjent helseinstitusjon eller deltar på foreldrekurs ved et offentlig spesialpedagogisk kompetansesenter, har vedkommende rett til opplæringspenger fra NAV.¹¹⁶

Tilrettelegging på jobb

Foreldre kan også ha rett på tilrettelegging på jobben.¹¹⁷ Tilrettelegging kan for eksempel være fleksibel arbeidstid¹¹⁸ eller redusert arbeidstid.¹¹⁹

116 | Folketrygdloven § 9-14

117 | Arbeidsmiljøloven § 4-6

118 | Arbeidsmiljøloven § 10-2(3)

119 | Arbeidsmiljøloven § 10-2(4)

Hvem kan du kontakte?

Det er ulike instanser du kan ta kontakt med for å få veiledning. Her er en oversikt over noen aktuelle instanser:

FFOs medlemsorganisasjoner
Barneombudet
Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO)
Fylkesmannen i ditt fylke
Statped
FFOs Rettighetssenter

FFOs Rettighetssenter

Kontakt oss man-tor på
tlf: 23 90 51 55
eller fyll ut kontaktskjema på

[ffo.no/rettighetssenteret/
kontaktskjema](http://ffo.no/rettighetssenteret/kontaktskjema)

Gjør deg kjent med

Opplæringsloven
Opplæringsforskriften
Rundskriv og tolknings-
uttalelser fra Utdannings-
direktoratet

Se udir.no/regelverk-og-tilsyn

Dine samarbeidspartnere

Rektor
Lærer
PPT
Statped
Helseyskepleier
Ergoterapeut, BUP, fastlege
Barnehabilitering/sykehus
Barnelege

Brosjyren er utarbeidet i 2018.

Les siste versjon av brosjyren digitalt på ffo.no/rettighetscenteret/skolestart

FØLG OSS!

@funksjonshemmede

@FFOTweet

@ffo_insta